

Krejčová, Kristýna; Spáčilová, Jana

Dittersovy italské opery z Jánského Vrchu : současný stav pramenů

Musicologica Brunensia. 2023, vol. 58, iss. 1, pp. 47-71

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2023-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78847>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20231121

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dittersovy italské opery z Jánského Vrchu: současný stav pramenů

Ditters' Italian Operas from Jánský Vrch: the Present State of Sources

Kristýna Krejčová / kristyna_93@volny.cz

Palacký University, Faculty of Arts, Department of Musicology, Olomouc, CZ

Jana Spáčilová / jana.spacilova@upol.cz

Palacký University, Faculty of Arts, Department of Musicology, Olomouc, CZ

Abstract

During his stay at the castle Jánský Vrch near Javorník between 1771 and 1776, Carl Ditters von Dittersdorf composed at least twelve Italian operas for the Bishop of Wrocław, Philip Gotthard Schaffgotsch. Four of these operas were later performed in Esterházy under the direction of Joseph Haydn. Information on Ditters' operas is incomplete or erroneous in the existing literature; the purpose of this study is therefore to present the current state of the sources – libretti and scores. Most of the librettos are stored in the Department of Music History of the Moravian Museum in Brno, two librettos considered lost were newly found in the Scientific Library in Olomouc. All librettos from Esterházy have also been identified. The sheet music for eight operas is stored in Budapest, one score is in Vienna. The work *La poesia e la musica in gara* belongs to the genre of serenata, the opera *I visionari* is known only by name. This study reestablishes the chronology of Ditters' operas, identifying the authors of the libretti and the names of the performers. Haydn's settings for Esterháza are also briefly discussed. The most important outcome of the research was the identification of two arias from the lost opera *Il viaggiatore americano in Joannesberg*.

Key words

Carl Ditters von Dittersdorf, Joseph Haydn, Jánský Vrch, Javorník, Eszterháza, Italian opera, libretto, score, aria, contrafactum

Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) byl ve své době populárním hudebním skladatelem, zejména díky svým singspielům. Stranou pozornosti zůstávají jeho italské opery, ačkoliv se jedná o jeden z nejpozoruhodnějších projevů šlechtické hudební kultury v českých zemích ve druhé polovině 18. století.¹ Během svého působení na zámku Jánský Vrch u Javorníka ve službách vratislavského biskupa Philipa Gottharda Schaffgotsche (episkopát 1748–1795) složil mezi lety 1771–1776 nejméně dvanáct italských operních děl.² Tato díla byla prováděna každoročně při příležitosti biskupových jmenin, které připadly na 1. května, a narozenin, které slavil 3. června. Opery byly již v literatuře reflektovány, ale informace jsou často neúplné nebo chybné. Záměrem této studie je jednak uvést na základě shromážděných a nově zhodnocených zdrojů na pravou míru některé dřívější omyly, jednak představit některé dosud neznámé prameny.

Prvním badatelem, který se věnoval Dittersovým operám, byl Lothar Reidinger ve studii *Karl von Dittersdorf als Opernkomponist*.³ Autor zde uvádí přehled celkem 44 oper, z nichž značná část byla dosud neznámá. Mezi nimi je zařazen i jím objevený soubor devíti oper uložených v Esterházyho knihovně v Eisenstadtu (šest z nich je zmiňováno vůbec poprvé). Ze stejné doby pochází disertace Karla Holla, která se ale věnuje pouze německým operám z let 1787–1790.⁴ Paul Horsley se ve své disertaci *Dittersdorf and the Finale in Late-eighteenth-century German Comic Opera* z roku 1988 zaměřil na Dittersovy singspiely, součástí práce je ale i cenný katalog dosud známých partitur a libret.⁵

Důležitý přelom v dittersovském bádání představovalo jeho 250. výročí narození v roce 1989, kdy byla v Eichstättu uspořádána mezinárodní konference *Carl Ditters von Dittersdorf* z popudu předního dittersovského badatele Huberta Unverrichta (1927–2017). Součástí této konference byla také výstava, kterou bylo možno díky nově otevřeným hranicím prezentovat i na dalších místech spojených s osobností skladatele. K jednotlivým výstavám byly vydány příslušné katalogy (Eichstätt a Würzburg 1989, Drážďany 1991, Opava a Jeseník 1993). Z hlediska našeho tématu je nejdůležitější třetí z nich, v němž jsou pod kat. č. 76–83 otištěny titulní listy dosud neznámých libret z Moravského zemského muzea v Brně.⁶ Díky nim bylo možno jednak přesněji datovat premiéry většiny javornických oper, jednak k nim přiřadit dosud neznámé dílo *La poesia, e la musica in gara*.

Sborník z konference z roku 1989 s podtitulem *Leben – Umwelt – Werk* byl ovšem vydán až 1997,⁷ přičemž autoři jednotlivých textů bohužel nepřihlédli k informacím o libre-

1 Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2022_042 a IGA_FF_2023_002.

2 Serenatu *Il tribunale di Giove* pro Friedricha II. (Berlín 1775) vzhledem k odlišnému určení a místu premiéry do našeho zkoumání nezahrnujeme. K tomuto dílu blíže BURDOVÁ, Jana. *Gratulační hudba Carla Dittersa von Dittersdorfa*. Diplomová práce FF UP, Olomouc, 2022.

3 REIDINGER, Lothar. Karl von Dittersdorf als Opernkomponist. Eine stilkritische Untersuchung. *Studien zur Musikwissenschaft*, 1914, č. 2, s. 212–349.

4 HOLL, Karl. *Carl Ditters Opern für das wiederhergestellte Johanisberger Theater*. Heidelberg: Carl Winter, 1913.

5 HORSLEY, Paul. *Dittersdorf and the Finale in Late-eighteenth-century German Comic Opera*. Disertace Cornell University, 1988. Katalog je na s. 233–287.

6 UNVERRICHT, Hubert – BEIN, Werner – KOUKAL, Petr (ed.). *Carl Ditters von Dittersdorf 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*. Würzburg: Korn, 1993.

7 UNVERRICHT, Hubert (ed.). *Carl Ditters von Dittersdorf: Leben, Umwelt, Werk. Internationale Fachkonferenz in der Katholischen Universität Eichstätt*. Tutzing: Hans Schneider, 1997.

tech z MZM, které byly publikovány v katalogu z roku 1993. Studie Leopolda Kantnera *Dittersdorfs italienische Opern* tak vychází pouze z partitur uložených ve Vídni a Budapešti (i když autor neuvádí odkazy na prameny vůbec).⁸ Nejspolehlivější informace o Dittersových operách tak dosud podává soupis skladatelova díla z pera Oldřicha Pulkerta v novém vydání *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*.⁹ Tento badatel také celoživotně pracoval na skladatelově tematickém katalogu, který ale bohužel nedokončil.¹⁰ V průběhu výzkumu jsme měly možnost s tímto katalogem pracovat, nutno ale zdůraznit, že informace k Dittersovým operám zde nebyly nalezeny.

Po tomto stručném zhodnocení dosavadní literatury můžeme přikročit k představení primárních pramenů, jimiž jsou jednak dochovaná libreta, jednak hudebniny.

Libreta

Převážná část dnes známých libret Dittersových italských oper z Jánského Vrchu je aktuálně uložena v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně. Ve sbírce se nachází celkem šest libret, a to (chronologicky vzato): *Il viaggiatore americano*, *La poesia e la musica in gara*, *Il tutore e la pupilla*, *L'Arcifanfano*, *Il maniscalco* a *La moda*.¹¹ Na librettech se nachází staré signatury a s výjimkou *Il maniscalco* provenienční poznámka „Goschütze Bibliothek“, která odkazuje na původní uložení v knihovně ve Velkých Hošticích. Tento zámek byl sídlem slezského zemského hejtmana Ignáce Dominika Chorinského a významným hudebním centrem. Libreto *Il viaggiatore* bylo dle přípisku „à Mg:o le Prince Lubomierski“ na titulní straně určeno pro prince Lubomirského. Tím byl patrně Jerzy Marcin Lubomirski (1738–1811), pozdější významný mecenáš varšavského divadla, který v letech 1771–1775 často pobýval se svojí první manželkou Marií Annou na zámku ve Velkých Hošticích.¹² Tyto cenné provenienční přípisky nám umožňují poodhalit společenské pozadí Schaffgotschových operních produkcí.

Dvě libreta z Jánského Vrchu, dosud považovaná za ztracená, se podařilo v průběhu výzkumu nově nalézt ve Vědecké knihovně v Olomouci. Je to *Il finto pazzo per amore* (viz Obr. 1) a duplikát *Il viaggiatore americano in Joannesberg*. Na librettech se nachází staré razítko „F.-B- Priester Weidenau“ odkazující na původní uložení v bohosloveckém semináři

8 KANTNER, Leopold M. *Dittersdorfs italienische Opern*. In UNVERRICHT (ed.), op. cit. 1997, s. 111–121.

9 PULKERT, Oldřich. *Ditters von Dittersdorf, (Johann) Carl. Werke* In *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik begründet von Friedrich Blume*. Personenteil 5, Cov-Dz, ed. Ludwig FINSCHER, sl. 1112-1123. Kassel etc.: Bärenreiter, 2001. Dále jen *MGG2*.

10 Více NIUBO, Marc. *Carl Ditters von Dittersdorf. Poznámky k tematickému katalogu a zpracování v SHK (in memoriam Oldřich Pulkert)*. *Musicologica olomucensia*, 2019, roč. 30, č. 2, s. 32-38. Rukopisné materiály jsou nyní rozhodnutím dědiců Oldřicha Pulkerta ve správě Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě v Praze. Za umožnění jejich studia děkujeme Jiřímu K. Kroupovi.

11 Signatury citovány níže u každé opery zvlášť. Dalšími zde uloženými librety jsou oratorium *Il Davide*, B 361 (bez provenienčních přípisků) a serenata *Il tribunale di Giove*, B 365 (Goschütze Bibliothek 70).

12 MAŇAS, Vladimír. *Salvatore Ignazio Pintus. Nástin osudů a díla duchovního a literáta jako doklad intenzivních kulturních kontaktů rakouského Slezska a Brna na přelomu 70. a 80. let 18. století*. In *Cantantibus organis*. Brno: MZK, 2016, s. 135-147.

ve Vidnavě. Podle toho lze určit, že tyto tisky jsou totožné s librety, o nichž v roce 1939 informoval Joseph Thamm.¹³ Třetí jím uváděné libreto *La moda* se v knihovně nenachází.

Druhou samostatnou skupinou je soubor libret vytištěných při příležitosti provedení čtyř Dittersových oper v Esterháze v letech 1776–1777.¹⁴ Dvě jsou uložena v Eisenstadtu, jsou to *Il barone di Rocca Antica* a *Lo sposo burlato*. Libreto další opery *Il finto pazzo per amore* je v Budapešti. Exemplář poslední opery *L'Arcifanfano re de'matti* je uložen ve Wienbibliothek im Rathaus ve Vídni. Další exempláře těchto libret uchovává knihovna vídeňské Gesellschaft der Musikfreunde.

Partitury

Hudební materiály k osmi Dittersovým italským operám jsou dnes uloženy v Hudebním oddělení Národní Széchényiho knihovny (Országos Széchényi Könyvtár) v Budapešti. Způsob, jakým se Dittersovy partitury dostaly do Maďarska, odhaluje Dittersův dopis z 16. prosince 1776 knížeti Mikuláši II. Esterházymu. Skladatel se v něm odkázal na údajně úspěšné provedení svých tří oper *Il finto pazzo*, *Sposo burlato* a *Barone di Rocca antica* u Esterházyho. Protože byl v nynější době biskup Schaffgotsch nucen zrušit operu na svém dvoře, Ditters se rozhodl zaslat knížeti dalších šest oper pro možné provedení, a to jmenovitě *Arcifanfano*, *Tutore e la pupilla*, *I visionari*, *Maniscalco* [psáno *Marescalco*], *La contadina fedele* a *La moda, o sia Gli scompigli domestici*.¹⁵ Odvolal se na zpěváka Víta Ungrichta, který byl členem Dittersovy kapely na Jánském Vrchu a který již tou dobou působil u Esterházyho. Ten měl se jmenovanými operami zkušenosti a mohl potvrdit jejich vhodné využití u knížecího dvora.¹⁶

Je zajímavé, že se Ditters ve svém dopise neodkazuje na Esterházyho kapelníka Josepha Haydna, se kterým byl dle své autobiografie v přátelských vztazích již od roku 1763.¹⁷

13 THAMM, Joseph. Die erste Johannesberger Oper Dittersdorfs Il viaggiatore americano in Joannesberg. In *Der Oberschlesier*, 1939, roč. 21, č. 10/11, s. 577–583.

14 K tomu zatím nejpodrobněji MALINA, János. *Az 1776 és 1790 közötti Eszterházi operaevadok kronológiája*. Disertační práce, Budapest, 2016. Za laskavé upozornění na tuto knihu děkujeme Mártonu Ráczovi.

15 „Ich habe vernommen, daß Euer Durchlaucht meiner Operette Il Finto Pazzo einigen Beyfall zu schenken sich gnädigst gewürdigten haben. Auf Höchst Dero Veranlassung durch Herrn v[on] Pauerspach habe ich Eyer Durchlaucht auch mit noch zweyen, als Sposo burlato, und Barone di Rocca antica aufzuwarten die Ehre gehabt. Nun ereignet sich an unserem Hofe ein Vorfall, welcher meinen gnädigen Fürsten bewogen die Opern ganz und gar abzuschaffen. Dahero kann ich Euer Durchlaucht noch mit 6 Opern als da sind: Arcifanfano: Tutore, e la Pupilla: I Visionarij. Marescalco [!] eine aus der französischen Opera comique Betitelt: Le Marechal ferrant in das Italienische übersezte Opera, La Contadina Fedele, und La Moda, o sia gli Scompiglij domestici, zu welchen ich alle eine neue Musique gemacht habe, unterthänigst aufwarten. Der in Euer Durchlaucht Diensten stehende Kammermusicus Ungricht kennet alle diese Opern [...]“. Dopis Carla Ditterse z 16. 12. 1776, H-Bn A.M.87. Publikováno v UNVERRICHT Hubert. *Carl von Dittersdorf. Briefe, ausgewählte Urkunden und Akten. Studien zur Musikwissenschaft*, 2008, roč. 54. Zde na s. 15–16.

16 Houslista a zpěvák Vít Ungricht (též Ungericht) byl Dittersem angažován 1765 v Praze pro Velký Varadín. Poté s ním odešel do Javorníku, v Esterháze je jeho jméno doloženo v libretech od podzimu 1776 (viz Tabulka 2). K roku 1796 uváděn jako člen divadelního orchestru ve Vídni (*Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag*. Wien: Schönfeld, 1796, s. 92).

17 Vzájemný vztah obou skladatelů je zachycen i v raných Haydnových biografích, viz UNVERRICHT,

Je to o to pozoruhodnější, že v červenci 1776 je z Haydnovy korespondence doložen jejich vzájemný kontakt.¹⁸ Jako zprostředkovatel zaslání partitur je jmenován pouze knížecí divadelní ředitel Karl Michael Pauersbach. Další otázkou je údajně ukončení divadelního provozu na Jánském Vrchu na konci roku 1776, které je tradičně datováno až do 1778 v souvislosti s válkou o bavorské dědictví.

Soubor Dittersem zaslanych partitur je dnes v Budapešti dochován kompletně s výjimkou opery *I visionari*, která je známa pouze ze jmenovaného dopisu. Jejich první podrobnou analýzu přinesli ve své monografii *Haydn als Opernkapellmeister* Dénes Bartha a László Somfai.¹⁹ Autoři se věnovali nejen popisu pramenů včetně opisovačů a použití papíru, ale i úpravám Josepha Haydna pro provedení v Esterháze. Na jejich práci navázal István Kecskeméti, který vypracoval katalog Dittersových rukopisů uložených v Národní knihovně v Budapešti.²⁰

Kromě souboru osmi partitur v Budapešti je z Dittersových italských oper dochováno intermezzo *L'amore disprezzato* ve vídeňském Archivu Gesellschaft der Musikfreunde (ze sbírky arcivévody Rudolfa Habsburského). Jeho opisy lze nalézt v Bernu, exemplář z Berlína uváděný starší literaturou je ztracen.²¹

1. Il viaggiatore americano in Joannesberg (1771), K 288

O existenci Dittersovy první slezské opery se dlouho vědělo pouze ze skladatelovy autobiografie.²² Z ní také vyšel Carl Krebs při tvorbě skladatelova tematického katalogu. Operu označil číslem 288 a její vznik zasadil chybně do roku 1770.²³ Dosavadní informace o této opeře (včetně plného názvu a datace) zásadně obohatil objev hornoslezského historika a básníka Gerharta Barona, který našel tři libreta Dittersových oper ve Vidnavě. Na tento nález reagoval v roce 1939 Joseph Thamm statí *Die erste Johannesberger Oper*

Hubert. Joseph Haydn und Carl Ditters von Dittersdorf. In *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*. Piotr Tarlinski – Hubert Unverricht (eds.). Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 79–90. Srovnej také BIBA, Otto. Der Piaristenorden als Förderer und Verbreiter der Musik. Ausgewählte Beispiele. In KAČIC, Ladislav (ed.). *Piaristen und Schulwesen, Wissenschaft, Kunst in Mitteleuropa im 17.-19. Jahrhundert*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012, s. 85–98.

18 Dle Haydnova dopisu z 6. 7. 1776 („Herr Capell Meister v. Dittersdorf aus schlesien schreibe mir unlängst mit bitte, mich über Ihr hartes Verfahren zu rechtfertigen, ich andwortete aber demselben, daß eine schwalbe keinen Sommer mache [...]“), srov. UNVERRICHT, op. cit. 2000, s. 83.

19 BARTHA, Dénes – SOMFAI László. *Haydn als Opernkapellmeister. Die Haydn-Dokumente der Esterházy-Opernsammlung*. Budapest: Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1960.

20 KECSKEMÉTI, István. Die Dittersdorf-Handschriften in der Széchényi Nationalbibliothek, Budapest. In *Beiträge zur Musikdokumentation. Franz Grasberger zum 60. Geburtstag*. Günter Brosche (ed.). Tutzing: Hans Schneider, 1975, s. 155–191.

21 Odkazy na signatury hudebnin jsou uvedeny níže u každé opery zvlášť.

22 „Padre Pintus war ein guter italienischer Dichter. Er schrieb [...] für den ersten Mai eine komische Oper *Il viaggiatore americano*.“ DITTERSDORF, Carl von DITTERS. *Lebensbeschreibung. Seinem Sohne in die Feder diktirt*. K. Spazier (ed.). Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1801, s. 199.

23 KREBS, Carl. *Dittersdorfiana*. Berlin: Gebrüder Paetel, 1900, s. 104.

*Dittersdorfs Il viaggiatore americano in Joannesberg.*²⁴ Thamova studie je zaměřena převážně na okolnosti vzniku opery a její děj, přináší ale také přepis titulního listu libreta a zprávu o interpretech. Libreto se do Vidnavy dostalo z farní knihovny v Jeseníku, dnes bylo nově nalezeno v Olomouci.²⁵ Kromě něho existuje další exemplář v ODH MZM Brně.

Titulní list podává informaci, že se premiéra díla konala 1. května roku 1771 při příležitosti jmenin biskupa Schaffgotsche.²⁶ Autorem textu byl Salvatore Ignatio Pintus, který se skrývá pod přízviskem „*Authore dell’Oratorio Sacro intitolato Il Davide nella Valle di Terebintho*“, objevujícím se i na dalších javornických operách.²⁷ Opera s podtitulem „*farsetta drammatica*“ má dva akty, součástí soupisu rolí je také personální obsazení (viz Tab. 2). V libretu z Olomouce je proužkem papíru s novým natištěným textem přelepeno původní jméno Víta Ungrichta a v roli Onofria figuruje Bernard Michaleck.²⁸ Dalším rozdílem mezi oběma librety je to, že v exempláři z Olomouce je árie Dona Pedra v sedmé scéně druhého aktu uvedena pouze textovým incipitem „*Io non so etc.*“ a vytištěna v závěru libreta jako aria aggiunta. V exempláři z Brna je na příslušné stránce vlepený papírek s tištěným textem celé árie. Tato árie se svým básnickým slohem výrazně vymyká zbytku kusu, který osciluje mezi operou buffa a gratulační serenadou.

Vzhledem k silné návaznosti tematiky na lokalitu Jánský Vrch nebyla opera vhodná pro reprízování na jiném místě, proto se pravděpodobně její partitura nerozšířila a dnes je považována za ztracenou. Přesto se v průběhu výzkumu podařilo úspěšně identifikovat hudební materiály ke dvěma áriím. První z nich je árie Margaritiny *Quanti sparser mai sudori* z finální scény opery (II.12), jejíž interpretkou byla pozdější Dittersova manželka, sopranistka Nicolina Drinka.²⁹ Opis je součástí kolekce *Ariae tres* ze sbírky piaristické koleje v Kroměříži, kromě italského originálu nese nový latinský text *Salve piae splendor scholae* zaměřený na osobu Josefa Kalasánského.³⁰ Další konkordance této árie byly nalezeny ve sbírce benediktinského kláštera Broumov (s italským originálem a nově podloženým textem *Ave maris stella*, před 1773), v Břevnově (*Eja plaude gens amata*, mezi 1778–1781),

24 THAMM, op. cit.

25 Původní signatura byla B V oct. 120, která souhlasí se starší signaturou na libretu uloženém dnes v Olomouci (CZ-OLu 600.637).

26 CZ-Bm B 367 (Goschütze Bibliothek 37, škrtnuto 307). IL VIAGGIATORE AMERICANO | IN JOANNESBRG [|] | Farsetta Drammatica per Musica | Dà cantarsi | Nel giorno del Nome | Di sua Altezza Reverendissima | Il Principe Vescovo di Breslavia | 1° di Maggio 1771. | La Poesia è del medesimo Autho-|re dell’Oratorio Sacro intitolato Il Da-|vide nella Valle di Terebintho | La Musica dell Signor Carlo Ditters Cavaliere | dello Speron d’Oro. | IN NISSA, nella Stamparia.

27 Více informací k jeho osobě MAŇAS, op. cit.

28 „Sig. Bernardo Michaleck Virtuoso.“ Tento zpěvák, identifikovaný jako městský syndikus Bernard Michálek (THAMM, op. cit., s. 581) nejspíš vystoupil ojedinele v některé z dalších repríz opery.

29 SPÁČILOVÁ, Jana. Vztah Carla Ditterse k Olomouci. *Musicologica olomucensia*, 2019, roč. 30, č. 2, s. 38–55, zde na s. 43–44.

30 CZ-KRm A 4 108. Ariae Tres | a | Soprano | Violinis Duobus | Obois Duabus | Cornuis Duobus | Alto Viola | e | Basso | Autore Carolo de Dittersdorff. Spartace a analýza árie je součástí diplomové práce KREJČOVÁ, Kristýna. *Kontrafakta operních árií Carla Ditterse von Dittersdorfa v moravských sbírkách*. Diplomová práce FF UP, Olomouc 2021.

ve Žďáru nad Sázavou (*Ave maris stella*) a křižovnickém kostele sv. Petra a Pavla v Nise (*Vias tuas demonstra mihi*).³¹

Druhou nalezenou árií je zmiňovaná *Io non so per che mi palpiti*, vložená do libreta dodatečně.³² Zpívá ji postava dona Pedra (II.7), interpretovaná tenoristou Andreasmem Rennerem. Je dochována pouze se svým italským textem v hudební sbírce augustiniánů od sv. Tomáše v Brně.³³ Další dva opisy s textem *Cara flamma divini* pocházejí z Broumova, oproti brněnské variantě jsou určeny pro soprán a obligátní fagoty jsou zde ad libitum nahrazeny flétnami.³⁴ Verze pro soprán s původním italským textem a instrumentací se nachází v Berlíně.³⁵ Je součástí kolekce dvou árií, z nichž druhá *Quanto mai felici siete* pochází dle textu z Metastasiova libreta *Ezio*, které ovšem Ditters nezhudebnil, a tedy jde nejspíš o nově podložený text.³⁶ Poslední opis pochází z knížecí knihovny v Langenburgu.³⁷

2. La poesia, e la musica in gara (1771)

Informace o tomto díle je možno získat pouze z dochovaného libreta, z něhož vyplývá, že jde o dvoudílnou pastorální serenatu provedenou 3. června 1771 na Jánském Vrchu k narozeninám Philippa Schaffgotsche.³⁸ Autorem textu byl opět Salvatore Ignatio Pinus, místem děje je stejně jako v přechozím kusu Jánský Vrch. Známe také personální obsazení premiéry (Tab. 2).

Bohužel, dnes nemáme informace o exempláři partitury a v průběhu výzkumu se zatím nepodařilo identifikovat ani žádnou ze samostatně dochovaných árií. Dílo je poprvé reflektováno ve výše citovaném sborníku z roku 1993 na základě libreta uloženého v Brně, další literatura s výjimkou *MGG2* je neuvádí. Jeho stručnou analýzu poprvé přinesla Jana Burdová.³⁹

31 Broumov: CZ-Pnm XXXVIII A 231 (RISM ID no.: 550030657); Břevnov: CZ-Pnm XXXVII B 58; Žďár nad Sázavou: CZ-Bm A 5.688 (RISM ID no.: 553003738); Nisa: PL-OPsm RN 115 (RISM ID no.: 303000034)

32 Identifikaci provedla KREJČOVÁ, op. cit., s. 91.

33 CZ-Bm A 18.638. Aria | a | Tenore Solo | 2 Violini | 2 Fagotti obl | Viola di Alto | e | Basso. | Del Sig. Carlo di Ditters.

34 CZ-Pnm XXXVII A 227 (RISM ID no.: 550030648); Broumov, chrám sv. Petra a Pavla (390). K pramenům z Broumova a Břevnova viz KLINKHAMMER, Rudolf: Die Kirchenmusikhandschriften der Benediktiner in Böhmen im 18. Jahrhundert, Santk Ottilien: EOS Verlag, I. 2020, II. 2021.

35 D-B Mus.ms. 5025 (RISM ID no.: 452006147).

36 Obě árie zachycuje již Krebs, kat. č. 339 a 341 (KREBS, op. cit., s. 144).

37 D-LB La 170 Bü 274 (RISM ID no.: 450033675). Analýza pramenů bude součástí připravované disertační práce Kristýny Krejčové.

38 CZ-Bm B 364 (Goschütze Bibliothek 86). LA POESIA, E LA MUSICA IN GARA | Drammatico Compimento | Da rappresentarsi | IN JOANNESBERG | Nel giorno Natalizio | Di sua Altezza Reverendissima | Il Conte Filippo de Schaffgotsch Principe | Vescovo di Breslavia il | 3. Giugno 1771. | La Poesia è del medesimo Atuho-|re del'Oratorio sacro Il Davide | nella Valle di Terebintho | La Musica del Signor Carlo Ditters Cavaliere | dello Speron d'Oro | IN NISSA, nella Stamparia.

39 BURDOVÁ, op. cit., s. 43–44.

3. *L'amore disprezzato* (1771), K 289

Carl Krebs uvádí dílo na základě dvou partitur, z nichž jedna se nacházela v Berlíně, druhá ve Vídni.⁴⁰ Opeře přiřadil katalogové číslo 289 a vyslovil hypotézu, že je identická s dílem uvedeným jako „*Opera buffa Pancrazio*“ v Breitkopfově katalogu z roku 1779.⁴¹ Je pravděpodobné, že se tento Breitkopfův záznam vztahoval k partituře později uložené v Berlíně, které dle Krebse chyběl titulní list a která je dnes ztracena. Ostatně, hesla o Dittersovi v *New Grove*² i *MGG*² uvádějí, že alternativním názvem opery je *Pancrazio*. Berlínská partitura bez titulního listu byla ovšem ve starším katalogu tamní knihovny mylně ztotožněna s operou *L'amore in musica*, kterou napsal Ditters ve Velkém Varadně.⁴² Poněkud nepřehlednou situaci uvádí na pravou míru již Reidinger,⁴³ přesto je tento omyl přebírán i částí novější literatury.

K opeře nebylo dosud nalezeno libreto, které by přineslo bližší informace o její premiéře. Dle dosavadních zjištění existuje pouze dobová partitura ve Vídni v Gesellschaft der Musikfreunde⁴⁴ a její pozdější opisy v Bernu.⁴⁵ Vídeňská partitura je datována 1771, rub titulní strany nese informaci pouze o postavách Pancrazio a Isabella, bez uvedení jmen zpěváků.⁴⁶

Pramenná situace nedovoluje určit, při jaké příležitosti bylo dílo zkomponováno. K roku 1771 je prozatím možno přiřadit operu *Il viaggiatore americano* z 1. května a serenatu *La poesia, e la musica in gara* z 3. června. *L'amore disprezzato* není plnohodnotná celovečerní opera, ale dvoudílné intermezzo o osmi hudebních číslech pro dva hlasy (soprán a tenor), které mohlo být provedeno jako doplněk k jinému dílu.

Někdy před rokem 1774 se hrála „Opera buffa Pancrazio ed Isabella“ na zámku hraběte Alberta Hodice ve Slezských Rudolticích.⁴⁷ Dle očitého účastníka tohoto představení

40 KREBS, op. cit., s. 104: „L'amore disprezzato. Operetta buffa a due voci, Soprano e Tenore de Sgr. Cav:re Carlo Ditters. 1771. Interlocutori: Pancrazio, Isabella. Kgl. H.-B. Berlin. Part. ohne Titel. G. d. Mfr. Part. Vielleicht ist diese Oper identisch mit der „Opera buffa Pancrazio“, die in Br. Suppl. 1779 angezeigt ist.“

41 „Ditters. Pancrazio. Opera buffa.“ Supplemento XII. dei Catalogi delle sinfonie, partite, ouverture, soli, duetti, trii, quattri e concerti per il violino, flauto traverso, cembalo ed altri stromenti che si trovano in manoscritto nella officina musica di Breitkopf in Lipsia. 1778, s. 44. Dostupné z: <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb11034632> [cit. 11. 12. 2022]

42 Na základě toho považuje obě opery za totožné např. EITNER, Robert. „Ditters von Dittersdorf, Karl.“ In *Biographisch Bibliographisches Quellen-Lexikon*, 3. Band, Leipzig: Breitkopf & Haertel, 1900, s. 211–215. Dle libreta uloženého v H-DR, A 1168 (coll. 7) je ale *L'amore in musica* zcela odlišné dílo.

43 REIDINGER, op. cit., s. 219: „Doch steht im Katalog der Musikaliensammlung auf der Königl. Hofbibliothek zu Berlin unter Nr. 986: Dittersdorf, Amore in musica, komische Oper 1767 [...] Das Werk ist auch nicht die ebengenannte Oper, sondern ist mit Amore disprezzato aus dem Jahre 1771 identisch, von welcher Oper die Gesellschaft der Musikfreunde in Wien eine Partitur besitzt.“

44 A-Wgm IV 15741 (Q 1322). Původně ze sbírky arcivévody Rudolfa Habsburského (Rud. f. 29).

45 CH- BEI SLA-Mus-JL MLHs 45 (Sammlung Josef Liebeskind); RISM ID no.: 402009680; opis Eugen Huber, RISM ID no.: 404000189.

46 Operetta Buffa | L'amore disprezzato | a due Voci | Soprano e Tenore | Del | Sig: Cav:re Carlo Ditters 1771. Doslovná shoda s Krebsovým záznamem naznačuje, že podkladem pro jeho vytvoření byla právě tato partitura.

47 Dle dopisu ve francouzštině zaslaného Johannu Georgu Sulzerovi, jehož německý překlad byl poprvé

napsal libreto padre Pintus, herci byli dokonalými karikaturami italských buffo zpěváků.⁴⁸ Později byla opera několikrát reprízována ve Vratislavi, dle soupisu zdejších koncertních produkcí od Richarda Conrada Kiesslinga z roku 1836.⁴⁹ Provedení intermezza s názvem *Isabella e Pancrazio* je zaznamenáno k roku 1774 a 1775, vždy se hrál každý z obou aktů zvlášť.⁵⁰ Ve zprávě se ovšem mluví o čtyřech zpěvních rolích, což by mohlo naznačovat nějakou jinou verzi díla, než jaká je zachycena ve vídeňské partituru.

4. Il finto pazzo per amore (1772)

Libreto z premiéry na Jánském Vrchu se nově podařilo nalézt v Olomouci. Původně bylo součástí jedné z knihoven bohosloveckého semináře ve Vidnavě, kam přišlo společně s dnes ztraceným exemplářem *La moda* z piaristické koleje v Bílé Vodě.⁵¹ Dle titulního listu proběhla premiéra opery 3. června roku 1772 k narozeninám vratislavského biskupa.⁵² Jedná se o typ římského intermezza,⁵³ tedy méně rozměrné dvoudílné opery pro čtyři postavy (javornické libreto nese označení „intermezzo per musica“, libreto z Esterházy „operetta à quattro voci“). Jako autor textu je uváděn Tommaso Mariani, Ditters mohl toto libreto získat z Vídně, kde byla tato opera uvedena 1770 s hudbou Antonia Sacchiniho.⁵⁴ V libretu z Jánského Vrchu je uvedeno personální obsazení, hlasové charakteristiky bylo možno doplnit na základě partitury (Tab. 2).

publikován pod názvem Beschreibung der ehemaligen Unterhaltungen und Schauspiele auf dem gewesenen Landsitz des verstorbenen Grafen von Hoditz, zu Rosswalde in Mären. In *Litteratur, und Theater-Zeitung*. Berlin: Arnold Wever, 1780, č. 14, 1. 4. 1780, s. 211–218; č. 15, 8. 4. 1780, s. 228–234. K provedení v Rudolticích viz Myška, Milan. *Hrabě Hodic a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím*. Ostrava: FF OU, 2011, s. 164. Za datum ante quem je možno považovat duben 1776, kdy se hrabě Albert Hodic trvale přestěhoval do Postupimi.

48 „Des Abends wurde eine italienische Opera buffa, Pancrazio ed Isabella, aufgeführt, wozu der Pater Pintus die worte und Herr Ditters die Musik gemacht hat. Diese und die Vorstellung war vortrefflich; die Schauspieler ahmeten vollkommen die ganze Karikatur der welschen Buffi nach.“ Pramen cit. v předchozí pozn., s. 234.

49 *Nachrichten über Konzerte in Breslau, 1722–1836*. Viz Zduniak, Maria. Carl Ditters von Dittersdorf Beziehungen zu Breslau. In TARLINSKI – UNVERRICHT (eds.), op. cit. 2000, s. 31–56, zde na s. 33. Přístup z: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/95685/edition/92822/content>

50 *Nachrichten über Konzerte in Breslau*, fol. 23r: „Sont[ag] 12. Juni. Ebenda: das erste Akt eines italienischen Intermezzo, betitelt: Isabella e Pancrazio, von 2 Aufzügen und 4 singende Personen. Die Musik ist von der geschickten Feder des berühmten Herrn Ditters von Dittersdorf [...]“. Další zprávy jsou z 19. 6. (provedení druhého aktu) a dále z 7. 8. (první akt) a 14. 8. (druhý akt, fol. 23v). Dílo bylo opakováno ještě 2. 7. 1775 (fol. 26v).

51 Obě libreta byla součástí jedné signatury B V oct. 206; což je v souladu se staršími signaturami na libretu (CZ-OLu 600.312).

52 IL | FINTO PAZZO | PER | AMORE | INTERMEZZO PER MUSICA | Da rapresentarsi | nel glorioso Giorno di nascita di sua | Altezza il Prencipe Vescovo | di | BRESLAVIA | In Joannesberg il 3. di | Giugno 1772. | In Nissa nella Stamperia delli Eredi Schloegel.

53 K tomuto opernímu typu blíže NIUBO, Marc. *Italská opera v mozartovské Praze*. Praha: Karolinum, 2022, s. 127–133.

54 Pro výzkum referenčních pramenů byly využity tyto databáze: Repertorio e archivio di libretti del melodramma italiano dal 1600 al 1900, přístup z: corago.unibo.it. Opera buffa in Wien 1763–1782, přístup z: <https://muwidb.univie.ac.at/operabuffa/projekt.htm>. Paper and Copyists in Viennese Opera Scores, přístup

V literatuře je jako datum prvního uvedení obvykle uváděna Esterháza 1776 na základě libreta vydaného v Šoproni.⁵⁵ První provedení v Esterháze se uskutečnilo 23. 6. 1776, opera byla několikrát reprízována až do dubna 1778.⁵⁶

Partitura uložená v Maďarsku uvádí na titulním listě pouze název a žánr „operetta giocosa“.⁵⁷ Jedná se o opis ve formě samostatných svazků pro první a druhý akt, přičemž první je opsán neznámým písařem (Bartha-Somfai jej označují jako An. 1) a druhý Esterházyho dvorním kopistou Johannem Schellingerem. Tato partitura byla opsána přímo z autografu, o čemž svědčí stejný způsob zkratkovitého zaznamenávání orchestrálního doprovodu, jaký běžně Ditters používal. Ve druhém aktu je u většiny árií podložen německý text. Kromě partitury se zde nachází kompletní party vyhotovené v Esterháze (kopista An. 2). Titulní list partu prvních houslí nese perem v pravém horním rohu signování „Tomasini“, které označuje prvního houslistu Luigiho Tomasiniho, a part Basso poznámku „NB. die Musikstücke deutsch und italienisch“.

V partituře se objevují drobné vlastnoruční korektury Josepha Haydna, které ale nejsou oproti dalším operám nijak výrazné. Je to například oprava tempa na „Allegro“ v druhé části árie Silvia *Dille che so per lei* (I.5, fol. 69v), kde je v orchestrálních partech navíc zaznačena její výměna za árii z druhého aktu *Nel età più tenerella*. V árii Biondiny *In me non v'è finzione* škrtnl Haydn několik taktů koloratur (I.6., fol. 76v-77v, 81v-82r). Větších změn (instrumentace, škrty) doznala árie těžké postavy *L'idol mio fu questi un giorno* (II.3), kde ovšem Haydn zřejmě později přistoupil k jejímu vynechání (pozn. červenou tužkou „kann weg bleiben“ v záhlaví árie na fol. 18r).⁵⁸ V libretu z provedení se ale árie nachází, stejně jako v partech, které byly opsány ještě před úpravami.

5. Il tutore e la pupilla (1773)

Dle novější literatury napsal tuto operu Ditters roku 1769 ještě ve Velkém Varadíně. Usuzuje se tak na základě libreta *La pupilla*, na něž upozornil Walter Brauneis.⁵⁹ Toto libreto ovšem obsahuje zcela jiný text i role, kterými jsou Pantalone, jeho žačka Rosalba

z: https://www.mdw.ac.at/imi/ctmv/p_und_c/index.html

55 H-Bn 160.937 (stará sign. PO, 5 86 Oct. Szah). IL | FINTO PAZZO | PER | AMORE | OPERETTA | Á | QUATRO VOCI. | DA REPRESENTARSI AL THEATRO | D'ESTERHAZ L' ANNO 1776. | OEDENBURGO, | NELLA STAMPERIA DI GUISEPPE SIESS. Jako další dittersovský pramen uvádí HORSLEY, op. cit., s. 276 libreto vtištěné v Pressburgu roku 1769, v tomto prameni (ve skutečnosti datovaném 1770) je však výslovně jako autor hudby uveden Antonio Sacchini. Srov. libreto H-Bn 207.004.

56 MALINA, op. cit., s. 177. BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 66 (premiéra), 72, 76 (reprízy), 179–180 (popis hudebních materiálů vč. Haydnových úprav).

57 H-Bn Ms. mus. OE-18 (RISM ID no.: 530012753). Titulní list: Il Finto Pazzo | per Amore | Operetta Giocosa | [jinou rukou:] Del Sigl Carlo Dittersdorff.

58 K Haydnovým úpravám viz blíže ZAHN, Robert von. Haydn und das Werk Dittersdorf in Esterháza. In TARLINSKI – UNVERRICHT (eds.), op. cit. 2000, s. 161–174.

59 A-Wst A-94541. LA | PUPILLA, | DRAMMA GIOCOSO. | Per Musica. | RAPRESENTATO | A GRAN-VARADINO | L'ANNO 1769. | Nella Stamperia Vescovile. BRAUNEIS, Walter. Die Familie Ditters in Wien und Umgebung. In UNVERRICHT (ed.), op. cit. 1997, s. 39–60.

a její milenec Giacinto. Již z charakterů postav vyplývá, že navzdory podtitulu „dramma giocoso“ jde pouze o dvoudílné intermezzo. V libretu jsou otiskána pouze zpěvní čísla (Atto I: scena 1, 2, 4, 8; Atto II: scena 2, 3), podobně jako v libretu opery *L'amore in musica* dávané ve Varadině předchozího roku 1768.⁶⁰

Dittersova tříaktová opera *Il tutore e la pupilla* není tedy přepracováním intermezza *La pupilla* z roku 1769, ale novou kompozicí na text Marca Coltelliniho obstaraný patrně opět ve Vídni, kde bylo dílo uvedeno bez jména skladatele roku 1771.⁶¹ Brněnské libreto z provedení na Jánském Vrchu (opět se jmény interpretů) není datováno, dle formy autorova jména „Carlo Ditters“ bylo vytištěno před udělením šlechtického predikátu (5. 6. 1773).⁶²

Datum premiéry je známo pouze díky autografní partituře uložené v Maďarsku, která uvádí na titulním listu provedení 1. května 1773.⁶³ Partitura je svázána do tří svazků podle jednotlivých aktů a podobně jako další budapeštské autografy obsahuje drobné známky kompozičního procesu. Opera se u knížete Esterházyho nehrála, proto nedošlo k jejímu rozepsání do jednotlivých partů.

6. *L'Arcifanfano re de'matti* (1774)

Tuto tříaktovou komickou operu pro sedm postav napsal Ditters na libreto Carla Goldoniho.⁶⁴ Zvláštností textu je to, že první akt není dělen na scény. Dle dochovaného libreta proběhla premiéra na Jánském Vrchu 1. května 1774 při příležitosti biskupových jmenin.⁶⁵ Zpěváci nejsou uvedeni, skladatel je poprvé jmenován se svým šlechtickým přídomkem jako „Carlo Ditters, de Dittersdorf &c. &c.“ Toto a další javornická libreta již neuvádí jména vystoupivších umělců, v Tabulce 2 se proto pracuje pouze se jmény postav a hlasovými charakteristikami z partitury.

V Esterháze se hrál *L'Arcifanfano* jako jediné dílo ze skladatelovy zásilky z prosince 1776 a zároveň jako poslední jeho zde uvedená opera. Provedení se odehrálo na podzim 1777 (dle Jánose Maliny 19. října) a libreto nebylo tentokrát vytištěno v Šoproni, ale

60 H-DR A 1168, coll. 7. L'AMORE | IN MUSICA | DRAMA GIOCOSO | RAPPRESENTATO | A GRAN-VARADINO | L'ANNO 1768. | Nella Stamperia Vescovile.

61 Libreto např. A-Wst A-15090. Ve dřevěném katalogu uváděné Dittersovo autorství je pochybné.

62 CZ-Bm B 366 (Goschütze Bibliothek 99). IL TUTORE | E LA PUPILLA. | DRAMMA GIOCOSO | PER | MUSICA. | Da rappresentarsi in | JOANNESBERG. | La Musica è del Sigr. Cavaliere Carlo | Ditters Mro. Di Capella | In Nissa nella Stamperia delli Eredi Schloegel.

63 H-Bn Ms. mus. OE-61 (RISM ID no.: 530012751). IL TUTORE, E LA | PUPILLA, | Drama Giocoso, Rappresentato | in Joannesberg, il Imo di Maggio dell'anno 1773 ://: | del. Cav. Ditters mp.

64 Dle soupisu knih zachovaného v pozůstalosti jeho manželky Ditters vlastnil vydání Goldoniho dramatu, viz Koukal, Petr. Die letzten Jahre: Dittersdorf in Südböhmen. In UNVERRICHT – KOUKAL – BEIN (eds.), op. cit. 1993, s. 21–25, zde na s. 24.

65 Cz-Bm B 360 (Goschütze Bibliothek 248). ARCIFAN-|FANO | RE | DE' | MATTI. | A Joannisberg il primo di Maggio | MDCCLXXIV. | In Nissa, nella Stamperia delli Eredi Schlögel.

u Kurzbecka ve Vídni.⁶⁶ Podobně jako v dalších libretech z Esterházy jsou zde uvedena jména sólistů.

Partitura se od ostatních budapeštských Dittersových autografů značně liší.⁶⁷ Nejedná se o materiál dříve použitý pro provedení na Jánském Vrchu, ale čistopis malého formátu na tenkém poštovním papíru, svázaný po jednotlivých aktech v pevných modrých deskách s rozměry 16,5 x 22,5 cm. Z toho plyne, že ji Ditters vytvořil speciálně pro zaslání Esterházy. Na přední straně desek je přilepen ozdobný štítek, nadepsaný rukou knížecího kopisty Johanna Schellingera s datací 1777.⁶⁸

Pro účely provedení byla opera v Esterháze rozepsaná do jednotlivých partů. Vyhotovil je dvorní kopista Josef Elssler senior, part Basso opsal Schellinger. Na titulní straně partu prvních houslí je v rohu perem napsáno jméno prvního houslisty „Luigi Tomas:“.

Také tato opera podstoupila řadu Haydnových úprav. V árii *Sordidone Il mio core poverino* (atto I, č. 5) bylo tužkou k „Viola“ připsáno „2 Viole“, totéž platí pro árii *Sempliciny Vi miro fiso* (I, č. 7). Další změny, které se neprojeví v partituře, ale pouze v partech nástrojů, se týkají tempa – např. změna „Moderato“ na „Allegro“ v árii Garbaty *Vuò star allegramente* (I, č. 8). Několikataktové škrty se vyskytují v árii *Gloriosy La bellezza non s'apprezza* (III.3, č. 20) a v árii *Furibonda L'oro, e la terra* (III.4, č. 21). Je škrtnuta celá árie *Malgoverny Se bello il sol si chiama* (II.2, č. 10), přičemž noty jsou přeškrtnuty, patřičné stránky svázané provázkem a navíc jsou připojeny poznámky NB (= nota bene) a VS (volti subito). Kadence předchozího recitativu je změněna tak, aby korespondovala s následujícím číslem. V tištěném libretu však tato árie opět figuruje, podobně jako v případě vyňaté árie z *Il finto pazzo*.

7. Lo sposo burlato (c. 1774) , K 291

Libreto *Lo sposo burlato* je dílem Giovanniho Battisty Castiho pro Nicolu Picciniho z roku 1769 (ve Vídni 1770). Datum zkomponování Dittersovy opery není známo, protože nemáme k dispozici libreto z premiéry na Jánském Vrchu. Gerber ve druhém vydání svého *Lexikonu* uvádí vznik kolem roku 1775,⁶⁹ později se objevuje i rok 1773. Krebs dataci neuvádí, avšak vyšší katalogové číslo naznačuje pozdější uvedení.⁷⁰ Jediným vodítkem je repríza opery na počest návštěvy houslového virtuosa Antonia Lolliho na Jánském Vrchu,

66 A-Wst A 15 040; A-Wgm Tb 16 979. ARCIFANFANO | RE DE' MATTI | DRAMMA GIOCOLO, SATIRICO | IN TRE ATTI | RAPPRESENTATO SUL TEATRO D'ESTERHAZ; | L'autunno [!] dell'Anno 1777. | IN VIENNA, | PRESSO GIUSEPE [!] NOB. DE KURZBECK, STAMPATORE | ORIENT. DI S. M. IMP. R. A. Další exemplář libreta měl být uložen v Eisenstadtu (HORSLEY, op. cit., s. 273), dle pracovníků archivu jej ale není možno najít. Viz e-mail Margit Kopp ze dne 8. 8. 2022.

67 H-Bn Ms. mus. OE-59 (RISM ID no.: 530012752). Titulní strana: Arcifanfano | Rè de' Matti | Opera giocosa | di Carlo de Dittersdorf mp.

68 Štítek na deskách (Schellinger): „Arcifanfano | Rè de' Matti | Atto I^{mo} | Musique | Di Sig Car: Ditters | de | Dittersdorff | 777“. Viz BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 198–199.

69 GERBER, Ernst Ludwig. „Dittersdorf, Carl Ditters von.“ In *Neues historisch-biographisches Lexicon der Tonkünstler*. A-D, Ersten Theil. Leipzig: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1812, s. 897–906, zde na s. 904.

70 KREBS, op. cit., s. 104–105, uvádí také německý název „Der gefoppte und betrogene Bräutigam“.

o které se zmiňuje Ditters ve svém životopise. Vzhledem k tomu, že návštěva proběhla několik měsíců před Lolliho angažováním na carském dvoře v Petrohradu, je možno ji datovat někam do první poloviny roku 1774.⁷¹

Existuje pouze libreto pro představení u Esterházyho na podzim 1776, které se nachází v Eisenstadtu a Vídni.⁷² Opera se zde poprvé hrála kolem 21. listopadu 1776, opakována byla na podzim 1777.⁷³ Partitura opery uložená v Budapešti je opisem pro provedení u Esterházyho, nejedná se o Dittersův autograf.⁷⁴ Hudebnina zahrnuje jak jednotlivé svazky pro oba akty, tak i party pro jednotlivé nástroje. Partitura obsahuje Haydnovy drobné úpravy tužkou, většinou se jedná o vyškrtnutí krátkých hudebních úseků. Opisovačem partitury byl kopista označovaný Barthou a Somfaiem jako An. 5, party opsalo více písařů (An. 6, 7, 8). Vzhledem k tomu, že se jejich ruce výrazně liší od Esterházyho kopistů, vyslovují autoři knihy *Haydn als Opernkapellmeister* hypotézu, že se jedná o provozovací party z Jánského Vrchu. To je možno podpořit i analýzou použitého papíru.⁷⁵ Na partu prvních houslí k druhému aktu je tužkou napsáno jméno „Pauer“ a nad ním škrtnutý letopočet „[1]776“ vztahující se očividně k Haydnově nastudování. Jedním z Esterházyho hudebníků byl Franz Pauer, se kterým Ditters spolupracoval již ve Velkém Varadině (angažoval jej roku 1765 v Praze spolu s Josefem Olivou). Ten je nejčastěji uváděn jako hornista, ale hrál i na housle.⁷⁶

Německá verze *Der gefoppte Bräutigam* (či *Der betrogene Bräutigam*) byla dle Dittersova životopisu hrána s velkým úspěchem v Brně, Vídni, Štýrském Hradci, Praze, Drážďanech a Výmaru. Z Dittersem jmenovaných lokalit je možno doložit např. Brno (1784, 1785 a 1787), opera se hrála 1798 také v divadle Řádu německých rytířů v Bruntáli.⁷⁷ Nejvíce informací je k nastudování ve Výmaru, pro které skladatel sám poskytl italskou verzi

71 DITTERS, op. cit. 1801, s. 214, 219: „Der große Virtuose Lolli kam einst auch nach Johannisberg [...] und ihm zu Ehren mußte noch an demselben Abend meine Oper: Lo sposo purlato [...] gegeben werden. Es ist eben die, welche nachher unter dem Titel: Der gefoppte Bräutigam, in Brünn, Wien, Grätz, Prag, Dresden, Weimar und noch an mehrern Orten mit Beyfall aufgenommen worden. [...] Nach sieben Monaten meldete er [= Lolli] mich von Petersburg aus, daß er mit einem Gehalt von 4000 Rubeln engagiert wurde.“ Lolli byl v Petrohradu angažován na konci léta 1774, viz MOOSER, Robert-Aloys. *Annales de la musique et des musiciens en Russie au XVIII^e siècle*. Sv. 2. L'époque glorieuse de Catherine II. (1762–1796). Geneve: Mont-Blanc, 1950, s. 161.

72 A-Eef LE-4814; A-Wgm 16.962. LO | SPOSO BURLATO. | INTERMEZZO | A QUATRO VOCI. | DA | RAPPRESENTARSI NEL TEATRO | D' ESTERHAZ. | L' AUTONNO [!] DELL' ANNO 1776 | IN OEDENBURGO, | Nella Stamperia Di Giuseppe Siess. Druhý exemplář libreta je A-Wgm 16 952 Tb, viz MALINA, op. cit., s. 24.

73 MALINA, op. cit.

74 H-Bn Ms. mus. OE-34 (RISM ID no.: 1001020792). Lo Sposo Burlato | Operetta Giocosa | Parte Prima | Del Sigl Carlo Ditters de Dittersdorf. Partitura nese poznámku: „No I. am allerersten die Singstimmen copiren zu lassen, und sogleich herabzuschicken. Hernach die anderen Stimmen doppelt.“

75 K filigránům BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 435–451. Tuto otázku ovšem pro svou rozsáhlost ponecháváme v této studii stranou.

76 SPITZER, John. Players and parts in the 18th-century orchestra, In *Basler Jahrbuch für historische Musikpraxis*, 1993, r. 17, 65–88, zde na s. 68.

77 TROJAN, Jan. Dittersdorf und Brünn. In TARLINSKI – UNVERRICHT (eds.), op. cit. 2000, s. 189–205. HANIČÁKOVÁ, Markéta. Recepte Dittersovy operní tvorby v zámeckém divadle řádu německých rytířů v Bruntále. In *Musicologica olomucensia*, 2019, r. 30, č. 2, s. 54–69.

partitury (snad autografní), jak ukazuje jeho dopis z 30. 6. 1785.⁷⁸ Použití originální verze je doloženo vpisky v italštině ve výmarských provozovacích materiálech. Německý text adaptoval Christian August Vulpius, opera byla provedena pouze jedinkrát, a to 9. května 1792.⁷⁹

8. Il maniscalco (1775)

Ditters v dopise Esterházymu uvádí, že tato opera vznikla na základě předlohy francouzské opery comique *Le Maréchal ferrant* na libreto Antoine Françoise Quétanta (1761). Zřejmě proto ji omylem jmenuje jako *Marescalco*. Autor italské verze libreta není znám. Opera má dva akty, je určena pro šest zpěváků a postavu němeého sluhy. Dle dochovaného libreta proběhla premiéra na Jánském Vrchu 1. května 1775, interprety neznáme.⁸⁰ Partitura v Esterháze je autograf z Jánského vrchu ve dvou svazcích.⁸¹ Vzhledem k tomu, že opera nebyla nastudována, složka neobsahuje rozepsané party.

Opera byla později přeložena do německého jazyka pod názvem *Der Hufschmied* (také *Der gelehrte Hufschmied*), autorem překladu byl údajně Johann Christoph Kaffka.⁸² V dittersovské literatuře je uváděno provedení ve Vratislavi, kde operu připravila v květnu 1785 se svojí společností Maria Karolina Wäser.⁸³ Ještě předtím ji ale patrně dával Karl Palestrazzi roku 1781 v Olomouci.⁸⁴ *Der Hufschmied* nedosáhl věhlasu skladatelových originálních německých oper – např. ve Výmaru, který byl významným odbytištěm Dittersových singspielů, byl dáván pouze jedinkrát, a to 11. dubna 1793.⁸⁵

9. La contadina fedele (1776), K 290

Nejstarší zmínky o opeře máme z druhého vydání Gerberova slovníku, který její premiéru zasadil do roku 1785. Na něho později odkázal i Krebs.⁸⁶ O správném roku vzniku

78 Edice dopisu UNVERRICHT, op. cit 2008, s. 46–47

79 WAGNER, Undine. Aufführungen Dittersdorfscher Singspiele in Weimar und in den Sommerspielstätten außerhalb Weimars zur Zeit Goethes. In TARLINSKI – UNVERRICHT (eds.), op. cit. 2000, s. 129–159, zde na s. 147–149, 157.

80 CZ-Bm B 362 (bez přípisu, stará sign. 47 a škrtnuto 327). IL | MANISCALCO | OPERETTA GIOCOSA | PER | MUSICA | da | rappresentarsi a Joannisberg il I di Maggio | dell' anno | MDCCLXXV. | Nissa, nella stamperia degli Eredi Schlögel.

81 H-Bn Ms. mus. OE-62 (RISM ID no.: 1001025211). Il Maniscalco. | Operetta Giocosa | per il I di Maggio dell'anno 1775. | di Carlo de Dittersdorf mpria.

82 HOLL, op. cit., s. 36.

83 ZDUNIAK, op. cit., s. 36. Kritika v *Schlesische Provinzialblätter* mluví o příznivém přijetí Dittersovy hudby, text se již tolik nelíbil.

84 KOPECKÝ, Jiří. *Německá operní scéna v Olomouci I. 1770–1878*. Olomouc: UP v Olomouci, 2012, s. 26. Je zaznamenáno trojí uvedení singspielu tohoto názvu bez jména autora (25. 7., 23. 8. a 27. 12. 1781).

85 WAGNER, op. cit, zde na s. 149, 157.

86 KREBS, op. cit., s. 104: „Johannisberg 1785 (Gerber, Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler. Leipzig 1812. s. 904).“

jako první informoval Reidinger.⁸⁷ Opera náleží k žánru římského intermezza „à quattro voci“. Libreto neznámého autora poprvé zhudebnil v Římě v karnevalu 1769 Carlo Franchi. Text si Ditters patrně obstaral stejně jako ostatní ve Vídni, kde byla Franchiho opera dávana roku 1771.

Libreto z premiéry Dittersova zhudebnění se zatím nepodařilo nalézt. Autografní partitura je uložena v Budapešti v podobě dvou svazků, každý pro samostatný akt. Na titulním listu skladatel uvádí, že operu napsal pro příležitost karnevalu v roce 1776.⁸⁸ Pulkert v *MGG2* navrhl konkrétní datum 20. února 1776, tedy úterý před Popeleční středou. Pokud ale předpokládáme více repríz, musela premiéra proběhnout o něco dříve. Odkaz na provedení v karnevalu je pozoruhodný, protože není známa žádná jiná opera, která by se v tomto období na biskupském dvoře hrála. Jména postav vystupujících v opeře známe pouze z partitury. Jejich představitele neznáme, v Esterháze se opera nehrála.

10. La moda, o sia Gli scompi gli domestici (1776)

Libretistou tohoto tříaktového *dramma giocoso per musica* pro šest postav je Pietro Cipretti. Stejně jako předešlý titul se opera hrála roku 1771 ve Vídni jako pasticcio s hudbou Antonia Salieriho. Co se týče premiéry Dittersova zhudebnění na Jánském vrchu, podávají prameny rozporné informace. Na titulním listu libreta uloženého v Brně se uvádí, že opera byla hrána 3. června roku 1776.⁸⁹ Titulní list autografní partitury v Budapešti ale uvádí datum 1. května 1776.⁹⁰ S touto informací pracuje například Riedinger, který ve své době ještě nevěděl o existenci libreta. Je možné, že byla opera původně plánována pro květnové provedení, ke kterému nakonec došlo až v červnu.

O vystupujících postavách a jejich hlasových charakteristikách jsme informováni z partitury; dvojí hlasovou charakteristiku (tenor/soprán) francouzského baletního mistra Pirolè je možno interpretovat tak, že sólista v rámci své komické role zpíval árie předešlé v sopránovém klíči zřejmě falzetem.

Haydn připravoval tuto operu pro provedení, měl v plánu udělat nejvýraznější změny ze všech studovaných Dittersových děl (Tab. 1). Kromě vyjmutí nebo nahrazení celých hudebních čísel to byly i další úpravy (zkrácení, škrty koloraturních pasáží), konkrétní návrhy ale v notách nenaznačuje. Pozoruhodná je poznámka o nahrazení jedné árie „něčím žertovným ve francouzském stylu“. K provedení opery v Esterháze nakonec nedošlo, nejspíš pro přílišné obtíže v nastudování.

87 REIDIGER, op. cit., s. 219.

88 H-Bn Ms. mus. OE-60 (RISM ID no.:530012754). La Contadina | Fedele. | a 4^{to} voci ://: | per il Carnevale dell'anno 1776 ://: | di Carlo de Dittersdorf mp.

89 CZ-Bm B 363 (Goschütze Bibliothek 249). LA MODA | O SIA GLI SCOMPIGLI DOMESTICI | DRAMMA GIOCOSO | PER MUSICA. | DA RAPPRESENTARSI | A Joannisberg li 3. di Giugno | dell' anno | MD-CCLXXVI. | In Nissa, nella Stamperia delli Eredi Schlägel.

90 H-Bn Ms. mus. OE-15 (RISM ID no.: 1001025347). La Moda | o sia | Gli Scompi gli Domestici | Dramma Giocoso | per il 1^{mo} di Maggio | dell' anno | 1776 | di Carlo de Dittersdorf mpia. Partitura je dochována ve třech složkách pro jednotlivé akty.

Akt/ scéna	Role	Incipit	Odkaz	Poznámka Josepha Haydna
I.3	Ortensia	<i>Non v'e ragion che tenga</i>	fol. 31v	kann wegbleiben; oder abgekürzt
I.6	Giacinta	<i>Far il grande è esser piccino</i>	fol. 61v	kann weg bleiben
I.7	Lauretta	<i>Bel piacer il far ritorno</i>	fol. 65r	die Volaten weg
I.8	Lauretta	<i>Quante volte m'ha giurato</i>	fol. 79r	kann weg bleiben
II.1	Conte	<i>Troppo lungo è questo gioco</i>	fol. 110v	kann weg bleiben
II.3	Cleone	<i>Gia lo so, son villanzone</i>	fol. 126r	bleibt weg
II.4	Ortensia	<i>Dell uso Parigino</i>	fol. 131v	kann weg bleiben
II.6	Conte	<i>Son Madama qual ruscello</i>	fol. 154r	kann allenfalls und aufbleiben
II.8	Lauretta	<i>Eccomi gia vicina</i>	fol. 169r	statt dieser etwas lustiges im französischen Styl
III.2	Pirole	<i>Oh Laurette (rec. accompagnato)</i>	fol. 216v	kann weg bleiben
III.3	Conte	<i>Sorella giudizio</i>	fol. 238v	bleibt weg

Tab. 1 Návrhy Haydnových úprav pro Dittersovu operu *La moda, o sia Gli scompigli domestici*

11. Il barone di Rocca Antica (před 1776)

Autorem textu je Giuseppe Petrosellini, jedná se o typ dvoudílného římského intermezza pro čtyři hlasy. Poprvé zhudebnil toto libreto Carlo Franchi (Řím 1771), v následujícím roce 1772 se opera hrála ve Vídni s hudbou Antonia Salieriho. Vzhledem k tomu, že libreto pro všechny své italské opery (s výjimkou originálních Pintových textů) získal Ditters ve Vídni, můžeme toto datum hypoteticky stanovit jako datum „post quem“ pro vznik opery.

Původní libreto určené pro Jánský Vrch zatím nebylo objeveno. Máme k dispozici pouze pozdější verzi pro provedení v Esterháze (se jmény sólistů), která se nachází v Eisenstadtu a Vídni.⁹¹ Tamější premiéra se konala na podzim roku 1776 (kolem 3. listopadu), opera se hrála i ve dvou následujících letech.⁹²

Dittersova autografní partitura je v Budapešti uložena ve dvou svazcích, pro každý akt zvlášť.⁹³ Ve třetím fasciklu se nacházejí provozovací party, které byly dle Barthy a Somfaie stejně jako v případě *Lo sposo burlato* zaslány spolu s partiturou z Jánského Vrchu. Pro tuto hypotézu mluví písmo kopistů neznámé z jiných esterházyovských pramenů (An. 9/a-e).⁹⁴ Na titulním listě prvních houslí je opět signován „Pauer“ (perem), na partu

91 A-Ef LE-4812 (stará sign. Zimmer. V. Kasten P. Regal 7); A-Wgm 16.966. IL BARONE | DI ROCCA ANTICA | INTERMEZZO | A QUATRO VOCI. | DA | RAPPRESENTARSI NEL TEATRO | D' ESTERHAZ. | L' AUTONNO [!] DELL' ANNO 1776. | IN OEDENBURGO. | Nella Stamperia Di Giuseppe Siess.

92 MALINA, op. cit., s. 177.

93 H-Bn Ms. mus. OE-63 (RISM ID no. 1001025322). IL | BARONE | DI | ROCCA ANTICA | Operetta Giocosa | Di Carlo de Dittersdorf mpria.

94 BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 181–182.

ke druhé části s letopočtem „[1]776“. Později bylo na obou partech tužkou výše připsáno „Luigi“, označující Tomasiniho. Titulní list partu violy obsahuje poznámku: „NB. Mit italienisch. Buch“. Part Basso je opsán včetně recitativů, což nebylo v Esterháze obvyklé.

V partituře se opět vyskytují drobné úpravy Josepha Haydna. Nejčastěji je to změna tempa, například „allegretto“ místo „andante“ v árii Beatrice *Ragazza voi siete gelosa amorosa* (I.4, fol. 52r). U árie Beatrice *Dimmi, amore ov'è il mio sposo* (II.11, fol. 77v) je tužkou křížek jako symbol pro vyřazení árie (v tištěném libretu tato árie opět zůstala). Příslušné listy s touto áří byly následně na rozích partitury přehnuty kvůli snazší manipulaci; v partech jsou buď přehnuty, nebo zajištěny špendlíkem. Vzniklý tóninový skok vyřešil Haydn překomponováním části předchozího recitativu *accompagnato* (vložený autografní list v partituře, fol. 76); v partech byla potom tato změna dopsána dvorním kopistou Schellingerem. Ten také doplnil chybějící part fagotu v *Che mal fece la tua Lenina* (I.2). Ditters u této árie předepisuje obligátní „Fagotto, o Violoncello“, přičemž na Jánském Vrchu hrál příslušný hudebník svou linku zřejmě přímo z kapelníkovy partitury položené na cembale. V Esterháze bylo ovšem odlišné rozmístění orchestru, proto bylo nutno tento part nově vypracovat.⁹⁵

12. I visionari (před 1776)

O existenci této opery informuje pouze dopis, který Ditters zaslal v prosinci 1776 knížeti Esterházy.⁹⁶ Zatím se nepodařilo dohledat žádné jiné dobové zmínky o opeře, ani žádný jiný pramen na ni odkazující. Pravděpodobně se jednalo o operu na libreto Giovannioho Bertatiho, poprvé zhudebněné v Benátkách roku 1772 Gennarem Astaritou. V roce 1774 se Astaritova opera hrála ve Vídni, kde Ditters patrně také získal její libreto. Vznik opery tedy můžeme vymezit roky 1774 a 1776.

Závěr

Předložené skutečnosti jsou prvním vhledem do mnohovrstevnaté problematiky Dittersových italských oper. Je zajímavé, že po této své šest let trvající „epizodě“ se skladatel k žánru opery buffa již nikdy nevrátil. Ve Vídni prorazil v druhé polovině 80. let jako autor mimořádně úspěšných singspielů (jeho jediná italská opera *Democrito coretto* dle jeho vlastních slov propadla), obnovení operního provozu v Javorníku v sále místní střešnice se neslo v duchu měšťanského divadla se zcela odlišným (německým) repertoárem. Jeho italské opery mají svým provozním pozadím blíže k funkci příležitostně dvorské hudební slavnosti ke jmeninám a narozeninám šlechtického mecenáše, než k oblasti komické opery, kam žánrově spadají. Zřejmě kvůli této své relativní uzavřenosti se nikdy nestaly repertoárovými kusy – mimo čtyř oper provedených na dvoře knížete Esterházyho není

95 BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 182.

96 BARTHA – SOMFAI, op. cit., s. 68–69 pochybují, zda byla partitura vůbec zaslána do Esterházy. Podle nich zde nebyla dle dobových inventářů již v roce 1806.

známa žádná jiná dobová repríza, přičemž tento stav trvá prakticky dodnes. Svou roli určitě sehrály preference publika inklinujícího v této době již výrazně k německému singspielu – dvě z Dittersových italských oper byly později převedeny do německé verze (*Der gefoppte Bräutigam*, *Der Hufschmied*). Je také otázkou, jakou roli při tomto odmítání sehrály kompoziční kvality této hudby.

Právě tímto směrem by bylo žádoucí směřovat další výzkum. Velmi zajímavé se v tomto kontextu jeví zejména úpravy Josepha Haydna, které učinil nebo navrhoval pro provedení Dittersových oper u knížete Esterházyho. Dosud zcela neřešena zůstává také otázka původních javornických interpretů a jejich pěveckých a nástrojových dovedností. Většinu pěveckých sólistů z první fáze zdejšího provozu známe jménem (v čele s Andreasem Rennerem, Vítem Ungrichem a Nicolinou Drinkovou) a jejich technické schopnosti by bylo možno analyzovat na základě partitur uchovaných v Budapešti.

Patrně nejslibnějším tématem je ale šíření Dittersových italských oper ve formě samostatných árií a jejich latinských kontrafakt. V současné době jsou z tohoto pohledu zpracovány hudební sbírky uložené v centrálních muzejních institucích na Moravě a v příslušné části Slezska (Brno, Kroměříž, Opava, Ostrava), další výzkum je směřován k dittersovským pramenům uloženým v Čechách. Prvním konkrétním výsledkem se stalo identifikování dvou árií z dosud ztracené opery *Il viaggiatore americano*, přičemž se dají důvodně očekávat další.

Dittersovy italské opery z Jánského Vrchu tvoří nedílnou a velmi pozoruhodnou součást naší hudební minulosti. Nechť je tato studie chápána alespoň jako první pokus o zaplnění tohoto bílého místa domácí hudební historiografie.

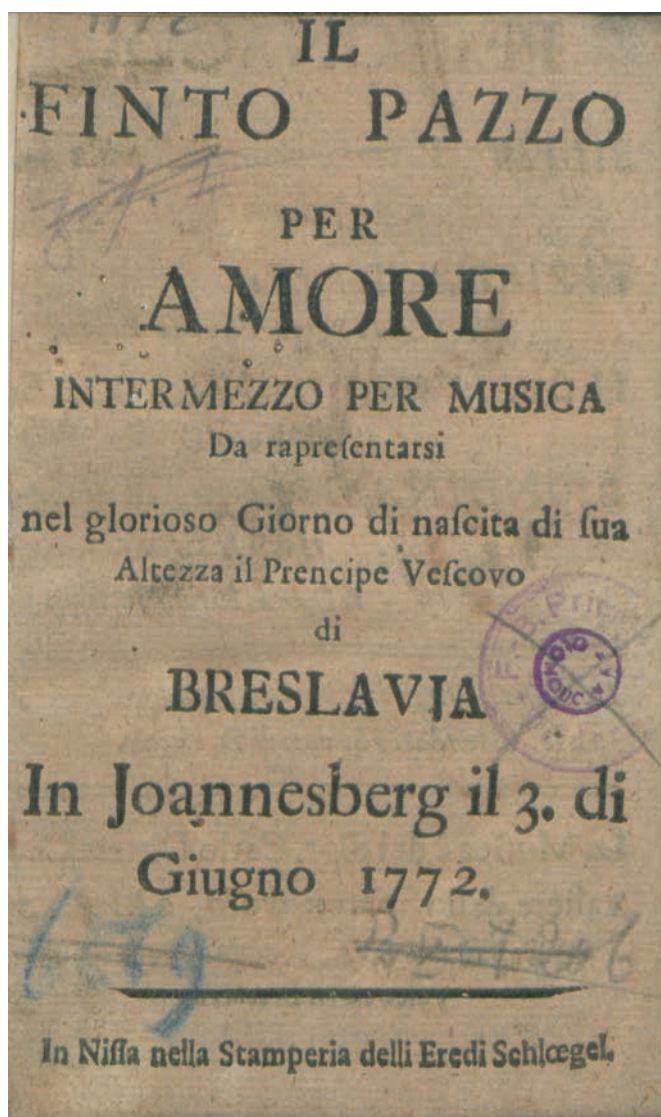
Příloha

Tab. 2 Osoby a obsazení v Dittersových operách při provedení
na Jánském Vrchu a v Esterháze

Osoby i jména zpěváků uvedeny doslovně dle libret (s výjimkou označení *Il signore / La signora*). U všech sólistů z Jánského Vrchu je uveden přívlastek *virtuoso / virtuosa*. Hlasové obory doplněny dle partitur, u nedochovaných oper (č. 1, 2) hypoteticky podle jmen umělců.

Název opery / Role (hlas)	Jánský Vrch Datum / Obsazení	Esterháza Datum / Obsazení
1. Il viaggiatore americano in Joannesberg	1. 5. 1771	
Don Pedro Mascarenas, nobile Messicano [T]	Andrea Renner	
Onofrio Mileria, padrone dell'osteria [T]	Vitto Ungricht / Bernardo Michaleck	
Margaritina, cameriera [S]	Niccolina Drinka Figliastra del sudd[ett]o Sigr Rennet [!]	
Volantino Volante	Vitto Batka	
Tachiancu, servitore Messicano [B]	Venceslao Batka	
2. La poesia, e la musica in gara	3. 6. 1771	
Apollo [T]	Vitto Ungricht	
Calliope [S]	Niccolina Drinka Figliastra del Sigr. Renner	
Orfeo [T]	Andrea Renner	
Aminta, pastore di Joannesberg	Vitto Batka	
3. L'amore disprezzato	1771	
Pancrazio (T)	libreto nedochováno	
Isabella (S)		
4. Il finto pazzo per amore	3. 6. 1772	23. 6. 1776
Silvio, pastore, amante di Eurilla (T)	Vitto Ungricht	il Sig. Dichtler
Eurilla, pastorella (S)	Ciovanna [!] Ditters	la Sig. Boschwang
Il Capitano Don Ercole (B)	Venceslao Batka	il Sig. Bianchi
Biondina, vivandiera, ed amante di D. Ercole (S)	Nicolina Ditters	la Sig. Buttlerin
5. Il tutore e la pupilla	1. 5. 1773	
Sempronio, vecchio speciale tutore (T)	Andrea Renner	
Celinda, pupilla (S)	Niccolina Ditters	
Ernesto, amante di Celinda (T)	Vitto Ungricht	
Marina, cameriera di Celinda (S)	Catarina Fizthum	
Pittocco, garzone di Spezieria (T)	Venceslao Batka	
6. L'Arcifanfano re de'matti	1. 5. 1774	19. 10. 1777
Arcifanfano, re de' Matti (B)	zpěváci neuvedeni	Benedeto Bianchi
Sordidone, pazzo avaro (T)		Leopoldo Dichtler
Madama Gloriosa, pazza superba (S)		Maria Anna Tauber
Madama Semplicina, pazza ritrosa (S)		Maria Anna Puttler

Název opery / Role (hlas)	Jánský Vrch Datum / Obsazení	Esterháza Datum / Obsazení
Madama Garbata, pazza allegra (S)		Cattarina Poschwa
Furibondo, pazzo colerico (B)		Vitto Ungricht
Malgoverno, pazzo prodigo (T)		Pietro Gherardi
7. Lo sposo burlato	[c. 1774]	21. 6. 1776
Don Pomponio (B)	libreto nedochováno	Benedetto Bianchi
Lindora (S)		Catharina Poschwa
Florindo (T)		Vitto Ungricht
Livietta (S)		Anna Maria Puttler
8. Il maniscalco	1. 5. 1775	
Marcello, maniscalco (B)	zpěváci neuvedeni	
Claudia, di lui sorella (S)		
Giannina, di lui figlia (S)		
Pasqualino, amante di Giannina (T)		
Messer Striglione cocchiere, e zio di Pasqualino (T)		
Bertoldo contadino (T)		
Garzone di Marcello, che non parla		
9. La contadina fedele	karneval 1776	
Lauretta, contadina, amante di Nardino (S)	libreto nedochováno	
Nardino, contadino (T)		
Baronessa, amante gelosa di Conte (S)		
Conte, cavaliere spiantato, e amante di Lauretta (B)		
10. La moda, o sia Gli scompigli domestici	1. 5. nebo 3. 6. 1776	
D. Ortensia, dama povera, ma superba, moglie Di Cleone (S)	zpěváci neuvedeni	
Lauretta, ballerina, promessa sposa a Mons. Pirolè (S)		
Giacinta, cameriera d'Ortensia (S)		
Mons. Pirolè, ballerino francese (T/S)		
Cleone, vecchio mercante richissimo, marito di D: Ortensia (T)		
Conte della Quaglia, fratello d'Ortensia (B)		
11. Il barone di Rocca Antica	[mezi 1772 a 1776]	3. 11. 1776
Il Barone Arsura, possessore del feudo di Rocca antica (T)	libreto nedochováno	Leopoldo Dichtler
Beatrice, amante del Barone (S)		Catharina Poschwa
Giocondo, fattore del Barone (B)		Giuseppe Specht
Lenina vilanella, ed amante di Giocondo (S)		Elisabetta Prandtner
12. I visionari	[mezi 1774 a 1776]	
známe pouze titul		



Obr. 1 Titulní list nově nalezeného libreta *Il finto pazzo per amore*,
Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 600.312

Bibliography

- BARTHA, Dénes – SOMFAI László. *Haydn als Opernkapellmeister. Die Haydn-Dokumente der Esterházy-Opernsammlung*. Budapest: Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 1960.
- Beschreibung der ehemaligen Unterhaltungen und Schauspiele auf dem gewesenen Landsitz des verstorbenen Grafen von Hoditz, zu Rosswalde in Mären. In *Litteratur, und Theater-Zeitung*. Berlin: Arnold Wever, 1780, č. 14, 1. 4. 1780, s. 211–218; č. 15, 8. 4. 1780, s. 228–234.
- BIBA, Otto. Der Piaristenorden als Förderer und Verbreiter der Musik. Ausgewählte Beispiele. In KAČIČ, Ladislav (ed.). *Piaristen und Schulwesen, Wissenschaft, Kunst in Mitteleuropa im 17.–19. Jahrhundert*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012, s. 85–98.
- BURDOVÁ, Jana. *Gratulační hudba Carla Ditterse von Dittersdorfa*. Diplomová práce FF UP, Olomouc, 2022.
- DITTERSDORF, Carl von DITTERS. *Lebensbeschreibung. Seinem Sohne in die Feder diktirt*. K. Spazier (ed.). Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1801, s. 199.
- EITNER, Robert. Ditters von Dittersdorf, Karl. In *Biographisch Bibliographisches Quellen-Lexikon*, 3. Band, Leipzig: Breitkopf & Haertel, 1900, s. 211–215.
- GERBER, Ernst Ludwig. Dittersdorf, Carl Ditters von. In *Neues historisch-biographisches Lexicon der Tonkünstler. A-D, Ersten Theil*. Leipzig: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1812, s. 897–906.
- HANIČÁKOVÁ, Markéta. Receptce Dittersovy operní tvorby v zámeckém divadle řádu německých rytířů v Bruntále. In *Musicologica olomucensia*, 2019, r. 30, č. 2, s. 54–69.
- HOLL, Karl. *Carl Ditters Opern für das wiederhergestellte Johanisberger Theater*. Heidelberg: Carl Winter, 1913.
- HORSLEY, Paul. *Dittersdorf and the Finale in Late-eighteenth-century German Comic Opera*. Disertace Cornell University, 1988.
- Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag*. Wien: Schönfeld, 1796, s. 92.
- KANTNER, Leopold M. Dittersdorfs italienische Opern. In UNVERRICHT, Hubert (ed.). *Carl Ditters von Dittersdorf: Leben, Umwelt, Werk*. Internationale Fachkonferenz in der Katholischen Universität Eichstätt. Tutzing: Hans Schneider, 1997, s. 111–121.
- KECSKEMÉTI, István. Die Dittersdorf-Handschriften in der Széchényi Nationalbibliothek, Budapest. In *Beiträge zur Musikdokumentation. Franz Grasberger zum 60. Geburtstag*. Günter Brosche (ed.). Tutzing: Hans Schneider, 1975, s. 155–191.
- KLINKHAMMER, Rudolf: *Die Kirchenmusikhandschriften der Benediktiner in Böhmen im 18. Jahrhundert*, Sankt Ottilien: EOS Verlag, I. 2020, II. 2021
- KOPECKÝ, Jiří. *Německá operní scéna v Olomouci I. 1770–1878*. Olomouc: UP v Olomouci, 2012, s. 26.
- KOUKAL, Petr. Die letzten Jahre: Dittersdorf in Südböhmen. In *Carl Ditters von Dittersdorf 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*. UNVERRICHT – KOUKAL – BEIN (eds.), Würzburg: Korn, 1993, s. 21–25.
- KREBS, Carl. *Dittersdorfiana*. Berlin: Gebrüder Paetel, 1900, s. 104.
- KREJČOVÁ, Kristýna. *Kontrafakta operních árií Carla Ditterse von Dittersdorfa v moravských sbírkách*. Diplomová práce FF UP, Olomouc, 2021.
- MALINA, János. *Az 1776 és 1790 közötti Eszterházi operaevadok kronológiája*. Disertační práce, Budapest, 2016.
- MAŇAS, Vladimír. Salvatore Ignazio Pintus. Nástin osudů a díla duchovního a literáta jako doklad intenzivních kulturních kontaktů rakouského Slezska a Brna na přelomu 70. a 80. let 18. století. In *Cantantibus organis*. Brno: MZK, 2016, s. 135–147.

- MOOSER, Robert-Aloys. *Annales de la musique et des musiciens en Russie au XVIII^e siècle. Sv. 2. L'époque glorieuse de Catherine II. (1762–1796)*. Geneve: Mont-Blanc, 1950, s. 161.
- MYŠKA, Milan. *Hrabě Hodič a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím*. Ostrava: FF OU, 2011, s. 164.
- NIUBO, Marc. Carl Ditters von Dittersdorf. Poznámky k tematickému katalogu a zpracování v SHK (in memoriam Oldřich Pulkert). *Musicologica olomucensia*, 2019, roč. 30, č. 2, s. 32–38.
- NIUBO, Marc. *Italská opera v mozartovské Praze*. Praha: Karolinum, 2022, s. 127–133.
- PULKERT, Oldřich. Ditters von Dittersdorf, (Johann) Carl. Werke In *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Personenteil 5*, Cov-Dz, ed. Ludwig FINSCHER, sl. 1112–1123. Kassel etc.: Bärenreiter, 2001.
- REIDINGER, Leopold. Karl von Dittersdorf als Opernkomponist. Eine stilkritische Untersuchung. In *Studien zur Musikwissenschaft*, 1914, č. 2, s. 212–349.
- SPÁČILOVÁ, Jana. Vztah Carla Ditterse k Olomouci. *Musicologica olomucensia*, 2019, roč. 30, č. 2, s. 38–55.
- SPITZER, John. Players and parts in the 18th-century orchestra. In *Basler Jahrbuch für historische Musikpraxis*, 1993, r. 17, 65–88.
- THAMM, Joseph. Die erste Johannesberger Oper Dittersdorfs Il viaggiatore americano in Joannesberg. In *Der Oberschlesier*, 1939, roč. 21, č. 10/11, s. 577–583.
- TROJAN, Jan. Dittersdorf und Brünn. In *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*. TARLINSKI – UNVERRICHT (eds.), Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 189–205.
- UNVERRICHT, Hubert – BEIN, Werner – KOUKAL, Petr (ed.). *Carl Ditters von Dittersdorf 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*. Würzburg: Korn, 1993.
- UNVERRICHT Hubert. *Carl von Dittersdorf. Briefe, ausgewählte Urkunden und Akten*. Studien zur Musikwissenschaft, 2008, roč. 54.
- UNVERRICHT, Hubert (ed.). *Carl Ditters von Dittersdorf: Leben, Umwelt, Werk. Internationale Fachkonferenz in der Katholischen Universität Eichstätt*. Tutzing: Hans Schneider, 1997.
- UNVERRICHT, Hubert. Joseph Haydn und Carl Ditters von Dittersdorf. In *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*. Piotr Tarlinski – Hubert Unverricht (eds.). Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 79–90.
- WAGNER, Undine. Aufführungen Dittersdorfscher Singspiele in Weimar und in den Sommerpielstätten außerhalb Weimars zur Zeit Goethes. In *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*. Piotr Tarlinski – Hubert Unverricht (eds.). Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 129–159.
- ZAHN, Robert von. Haydn und das Werk Dittersdorf in Esterháza. In *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*. Piotr Tarlinski – Hubert Unverricht (eds.). Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 161–174.

Electronic sources

Supplemento XII. dei Catalogi delle sinfonie, partite, ouverture, soli, duetti, trii, quattri e concerti per il violino, flauto traverso, cembalo ed altri stromenti che si trovano in manoscritto nella officina musica di Breitkopf in Lipsia. 1778, s. 44. Dostupné z: <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb11034632> [cit. 11. 12. 2022]

Repertorio e archivio di libretti del melodramma italiano dal 1600 al 1900, přístup z: corago.unibo.it [cit. 11. 12. 2022]

Opera buffa in Wien 1763–1782, přístup z: <https://muwidb.univie.ac.at/operabuffa/projekt.htm> [cit. 11. 12. 2022]

Paper and Copyists in Viennese Opera Scores, přístup z: https://www.mdw.ac.at/imi/ctmv/p_und_c/index.html [cit. 11. 12. 2022]

Kiessling, Richard Conrad: Nachrichten über Konzerte in Breslau, 1722–1836. <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/95685/edition/92822/content> [cit. 11. 12. 2022]

Sources

Libretti

Il barone di Rocca Antica (Esterháza 1776). A-Eef LE-4812, A-Wgm Tb 16.966

Il Davide (Jánský Vrch 1771). CZ-Bm B 361

Il finto pazzo per amore (Esterháza 1776). H-Bn 160.937

Il finto pazzo per amore (Pressburg 1770). H-Bn 207.004

Il finto pazzo per amore (Jánský Vrch 1772). CZ-OLu 600.312

Il maniscalco (Jánský Vrch 1775). CZ-Bm B 362

Il tribunale di Giove (Berlín 1775). CZ-Bm B 365

Il tutore e la pupilla (Viedeň 1771). A-Wst A 15.090

Il tutore e la pupilla (Jánský Vrch 1773). CZ-Bm B 366

Il viaggiatore americano in Joannesberg (Jánský Vrch 1771). CZ-Bm B 367, CZ-OLu 600.637

L'amore in musica (Velký Varadín 1768). H-DR A 1168 (coll. 7)

L'Arcifanfano re de'matti (Esterháza 1777). A-Wst A 15 040, A-Wgm Tb 16.979

L'Arcifanfano re de'matti (Jánský Vrch 1774). CZ-Bm B 360

La moda, o sia Gli scompigli domestici (Jánský Vrch 1776). CZ-Bm B 363

La poesia, e la musica in gara (Jánský Vrch 1771). CZ-Bm B 364

La pupilla (Velký Varadín 1769). A-Wst A 94 541.

Lo sposo burlato (Esterháza 1776). A-Eef LE-4814; A-Wgm Tb 16.952

Scores

Il barone di Rocca Antica. H-Bn Ms. mus. OE-63

Il finto pazzo per amore. H-Bn Ms. mus. OE-18

Il maniscalco. H-Bn Ms. mus. OE-62

Il tutore e la pupilla. H-Bn Ms. mus. OE-61

L'amore disprezzato. A-Wgm IV 15741 (Q 1322)

L'amore disprezzato. CH-BEI, Schweizerisches Literaturarchiv, SLA-Ms-EH D-1-08

L'amore disprezzato. CH-BEI, SLA-Mus-JL MLHs 45 (Sammlung Josef Liebeskind)

L'Arcifanfano re de'matti. H-Bn Ms. mus. OE-59

La contadina fedele. H-Bn Ms. mus. OE-60

La moda, o sia Gli scompigli domestici. H-Bn Ms. mus. OE-15

Lo sposo burlato. H-Bn Ms. mus. OE-34

- Quanti sparser mai sudori, in: *Ariae Tres*. CZ-KRm A 4.108 (Piaristé)
- Ave maris stella [= *Quanti sparser mai sudori*]. CZ-Bm A 5.688 (Žďár nad Sázavou)
- Ave maris stella [= *Quanti sparser mai sudori*]. CZ-Pnm XXXVIII A 231 (Broumov, klášter benediktinů).
- Eja plaude gens amata [= *Quanti sparser mai sudori*]. CZ-Pnm XXXVII B 58 (Břevnov, klášter benediktinů).
- Vias tuas demonstra mihi [= *Quanti sparser mai sudori*]. PL-OPsm RN 115 (Nisa, kostel sv. Petra a Pavla).
- Io non so per che mi palpiti. CZ-Bm A 18.638 (Augustiniáni Staré Brno).
- Io non so per che mi palpiti. D-B Mus.ms. 5025
- Io non so per che mi palpiti. D-LB La 170 Bü 274
- Cara flamma divini [= *Io non so per che mi palpiti*]. CZ-Pnm XXXVII A 227 (Broumov, klášter benediktinů).
- Cara flamma divini [= *Io non so per che mi palpiti*]. Římskokatolická farnost – děkanství Broumov, Kostel sv. Petra a Pavla. CZ-BRO 390.



Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

